

שיחות אל־יעזר

שיחות ומאמרי הגאון רבי אליעזר געלדצעהלער זצ"ל
ראש ישיבת 'אור ישראל'

פרשת שלח

גליון 20

להערות ותיקונים, ולקבלת השיעור מידי שבוע
נא לפנות ל sichoseliezer@gmail.com

הנהגת תושבע"פ, וכווחן של אמונה וענוה°

חטא המרגלים ועונשו עפ"י פשט

שלח לך אנשים ויתרו את ארץ כנען אשר אני נתן לבני ישראל (במדבר יג, ב). פרשת המרגלים היא פרשה סתומה מאד. קשה להבין מה היתה כוונת משה רבינו, מה היתה כוונת המרגלים, שהיו נשיאים וגדולי הדור, ואיך נפלו ונכשלו עד שבגללם לא נכנסו כל אותו הדור לארץ ישראל. עוד אין מובן כל המורא הגדול של המרגלים ובני ישראל, באמרם 'כי חזק הוא ממנו', הלא עיניהם ראו ולא זר את כל מעשי ה' ונפלאותיו במכות מצרים ועל הים ומלחמת עמלק, ולמה זה נמס לבכם עתה בראותם את ילידי הענק.

והנה בעצם יש שתי סיבות כלליות למה עם או צבאו ישלחו מרגלים לתור ארץ שהוא בא לכובשה, אחת כדי לחקור ולדעת את טבע הארץ, אם בכלל כדאי להשקיע כוחות וללחום בעבורה, אם הקרקע משובחת ועושה פירות טובים, אם יש בה מים טובים וכיו"ב. והסיבה השניה, במצב שכבר יודעים את טוב הארץ ומעלותיה וכבר עומדים לצאת למלחמה, רק צריכים לברר את הדרך אשר ילכו בה, כדי שתהא נוחה להיכבש, מהיכן להגיע, היכן להניח מארב, מה הם המקומות, ההרים או המערות, שצריכים לחשוש ממארב של השונא, וכל כיו"ב תחבולות וידיעות הנצרכים לפני הולכי המלחמה, מה שנקרא 'אסטרטגיה'.

מבאר הרמב"ן שודאי לא היתה כוונת משה רבינו בשליחת מרגלים הסיבה הראשונה, כי חלילה לו לאדון הנביאים שדבר עם ה' פנים אל פנים להיות מסופק בדברי ה' שהיא 'ארץ זבת חלב ודבש'. לא היתה שליחת המרגלים אלא

° של"ס פ' שלח תשס"ג.

בשביל סיבה השנייה, כי אע"פ שהיה לבו נכון וסמוך ובטוח שה' יהיה בעזרת ישראל, וינצחו במלחמת כיבוש הארץ בלי ספק, מ"מ אין סומכין לגמרי על הנס, ומן הראוי לשלוח מרגלים לראות הדרכים היכן לכבוש ולהיכנס. וזה מבוואר להדיא בקרא בתוכחת משה רבינו לישראל (דברים א, כב-כג) ו'תקרבוּן אלי כָּלְכֶם ותאמרו נשלחה אנשים לפנינו ויחפרו לנו את הארץ וישבו אִתְּנוּ דבר את הדרך אשר נעלה בה ואת הערים אשר נבא אליהן, ויטב בעיני הדבר'.

אמנם מבאר החת"ס, שאע"פ שזו היתה כוונת משה רבינו, אבל מצד התנהגות המרגלים ובני ישראל נראה שהם הלכו בסיבה הראשונה, שהרי אם היתה כוונתם רק לחקור 'הדרך אשר נעלה בה' לא היו מדברים אל העם כלל, שהרי דרכי המלחמה הכמוסים אינם ענין של העם, אלא מוסרים אותם לראשי העם, למלך ויועציו ושרי הצבא. ומזה ש'וילכו ויבאו אל משה ואל אהרן ואל כל עדת בני ישראל' (פסוק כו) נתברר למפרע שהשליחות שלהם מצד בני ישראל, וכוונת הריגול שלהם מצד עצמם, לא היו אלא לראות את טוב הארץ וטבעה, ולכן דברו נכח כל הקהל. וכשראה כלב שהם מדברים לפני כל עדת ישראל, עמד על רגליו, ו'יהס כלב את העם אל משה', כלומר מה לנו ענין לדבר 'אל העם', הלא עניני כיבוש הארץ צריכים להיאמר אל משה לבדו, המוציא והמביא. ובזה נתגלה קלונם של המרגלים, שלא האמינו בה' שהיא ארץ חמדה טובה ורחבה, ובכו בני ישראל פתח אהליהם ונגזרה הגזרה.

החת"ס זי"ע (תו"מ ד"ה בענין שילוח) לדידיה מסביר דעת משה רבינו בתכלית שילוח המרגלים באופן אחר. אילו היו בני ישראל נכנסים מיד לארץ כנען והיו כובשים כל ארץ שלשים ואחד מלכים בקלות, לא היו מבינים את גודל הנס שעשה עמהם ה' להפליא, כי היו חושבים שאדוני הארץ חלשים ואין בהם רוח ללחום. לכן הסכים ה' שישלחו מרגלים כדי שיראו בני ישראל כי 'עז העם היושב בארץ והערים בצורות גדולות מאד', וכך כשיכניע ה' את אויביהם לפנייהם, 'ודו לה' חסדו ויאמינו בה' ובמשה עבדו.

שילוח המרגלים, הכנה להנהגה חדשה

אבל בעומק הענין, הנה היתה למרגלים טענה חשובה שצריכים להתבונן בה. דור דעה שיצא ממצרים וראה כל נפלאות ה' על הים וזכה לקבל את התורה, חי בהשגחת ה' ובהנהגה ניסית בהתגליא במדרגה שאין אנו יכולים להשיג בכלל, אנשי הדור ההוא למדו דבר ה' מפי משה ואהרן, אכלו לחם מן השמים דבר יום ביומו, שתו מי בארה של מרים, הוקפו ענני כבוד, וכל חייהם נוהלו רק ע"י רצון ה', על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו, לא היתה להם שום דאגה וטרדה ושום מגע ומשא עם עוה"ז בכלל. והנה עתה כשעמדו להיכנס לארץ ישראל הבינו אל נכון שהנהגה הזאת עומדת להיפסק לתמיד. לא יאכלו עוד מן, לא ישתו עוד מי באר, אלא יצטרכו לחרוש את הארץ ולקצור פירותיה, ומעתה מלחמותיהם לא יתנהלו בצורה ניסית לגמרי, אלא ע"פ תכסיסי מלחמה בדרך הטבע. מכיון שכל אחד יחיה 'איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו מן ועד באר שבע' בנחלתו אשר יפול בגורלו, לכן יהיו רחוקים ממשכן ה' ולא יוכלו לעלות ליראות פני ה' יותר משלש פעמים בשנה. וכל זה נסיון קשה למי שבדרגה רוחנית גבוהה, לרדת אל העולם הגשמי, שנראה על פניו שיש בו ריחוק גדול מזיו השכינה וענן כבודו.

ואע"פ שמאד מתחשק לחיות במצב של דור המדבר, מנותקים מחיי עוה"ז, אבל אין זה תכלית שמים וארץ. כי בחר ה' שנעבדהו דייקא מתוך 'עולם' הזה הגשמי. וכבר דברנו בשם הבאר מים חיים זי"ע ש'עולם' הוא מלשון העלם והסתר, כי העולם לא היה יכול להתקיים לרגע אם היה כבוד ה' מלא כל הארץ בהתגליא, כי אז היו כל הברואים בטלים לאורו יתברך ולא היה שום קיום לעולם חומרי, וק"ו שלא היתה שייכת בחירה בכלל. וכעין שבעל התניא מבאר הכתוב 'מלכותך מלכות כל עולמים', שמלכותו וכבודו מתגלים דייקא על ידי כל העלמות ההסתרים והצמצומים. וזו היא תכלית הבריאה, שמלכות ה' תתגלה בעולם הזה הגשמי ע"י יהודי החורש בשעת חרישה ועוסק בעניני העולם, ומ"מ הוא מביין שכל הקיום והחיות וההצלחות שלו הכל בא ומושגח מאת השי"ת. וזה נקרא אמונה, כמו שאמרו חז"ל (שבת לא.) 'אמונת זה סדר זרעים', ותוס' (ד"ה אמונת) מביא מירושלמי 'שמאמין בחי העולמים וזרע', כי מי שרואה לחם יורד מן השמים אין שום רבותא במה שיש לו אמונה, הרי

הוא רואה בחוש ובגלוי. אבל מי שחורש וזורע וקוצר בעולם הטבע ומ"מ מאמין שה' הוא זה שמחיה את ההעלם, אומר החידושי הרי"מ שהוא זה 'שמאמין בחי עולמים', כי הוא מבין שאחורי כל העלמות עומד השי"ת ומחיה את הכל.

אמנם לפני שנכנסים לארץ נושבת צריכים לעבור מצב של מדבר כמה שנים, ולא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן כדי שתיכנס בלבנו האמונה בחי העולמים, שאח"ז בשעה שזורע וחורש יזכור כי ה' אלקיך הוא הנותן לך כח לעשות חיל. אבל זו רק הקדמה לארץ ישראל ולא תכלית בפני עצמה!¹

ולכן שלח משה רבינו מרגלים לתור את הארץ, שזה מתחבולות ותכסיסי מלחמה שבנוהג של עולם הטבע, וכל זה בכדי שכלל ישראל יתרגלו וילמדו לצאת מהנהגה השמימית של המדבר להנהגה חדשה של עבודת ה' בדרך הטבע, החיים בצורה של 'מאמין בחי העולמים וזורע'. וכן אומר החת"ס עה"כ (דברים שם) 'וייטב הדבר בעיני', שאע"פ שכדי להכניע ל"א מלכים היו צריכים בהכרח לנס וסיוע מן השמים, מ"מ הוטב בעיני משה רבינו שבני ישראל רוצים גם מעצמם להשתדל בכיבוש הארץ, ומחפשים עצות ודרך נכונה להילחם תחת הנהגה הטבעית החדשה להם.

¹ ומעין זה יש בסדר חייו של הרבה יהודים יראים, בימי הבחורות לומדים בישיבה ואחר החתונה לומדים בכולל, וזהו בחי' המדבר, שאין עוסקים בעוה"ז אלא ההורים מפרנסים ועוזרים בבחי' אוכלי המן, כדי שנוכל ללמוד בלי דאגות וטרדות, עד שיכנסו דברי התורה והאמונה בלבנו. ובזמן שיושבים בישיבה ולומדים תורה צריכים להיזהר שזה יהיה בתכלית השלימות בלי שום מגע ומשא עם ה'גאס' כי רק אחר תקופת המדבר יכולים להיכנס לא"י – לעולם המעשה. כי אז היגיע-כפיים הוא באופן של 'מאמין בחי העולמים וזורע', ולא תהיה צורת העבודה באופן של 'כוחי ועוצם ידי' וגם לא ליפול מרוב שפע ל'וישמך ישורון ויבעט' כי יש לו עדיין ה'בחורישע יארן' בזכרונו, ועדיין יש לו טעם המן בפיו, לכן גם כשהוא בתוך העולם הזה הגשמי יחיה באופן שיקדש שם שמים על ידיו וקיים בעצמו 'מלכותך מלכות כל עולמים'.

הנהגת תושבע"פ מול הנהגת תורה שבכתב

רבי צדוק זי"ע (פר"צ בהעלותך אות ז) מבאר הכתוב (במדבר י, לג) 'וארון ברית ה' נוסע לפנייהם דרך שלשת ימים', שא"א לזכות לתורה באמת עד שמתקנים שלש הקליפות הטמאות, קנאה תאוה וכבוד, המוציאות את האדם מן העולם, וכנגדן יש בחי' שלשה אבות העולם שתקנו אלו המידות, אברהם אבינו בירר מידת התאוה, שכל אהבה תהיה רק לקדושה, בחינת 'אברהם אוהבי'. יצחק אבינו בירר את מידת הקנאה והכעס לקדושה, להיותו 'פחד יצחק' ביראה וגבורה עילאה, להקריב נפשו למען שמו. יעקב אבינו תיקן את ענין הכבוד במה שביטל את עצמו מכל וכל, באומרו 'קטנתי מכל החסדים'. וע"י ההתדבקות בקדושת האבות, 'אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב', נכרתות אלו שלש הקליפות וזוכים לקדושה וברור בשלש מידות אלו שהן חסד גבורה ותפארת.

וזוהו 'וארון ברית ה' נסע לפנייהם', שכשהיו ישראל במדבר ההנהגה היתה עפ"י הארון, היינו התורה שבכתב מן השמים, שכל אות וקוץ שבה נכתב על פי ה' ביד משה בלי השתדלות האדם כלל, זה מה שהנהיגם, 'נסע לפנייהם', ומתקן אותם 'דרך שלשת ימים', היינו לבטל ג' המדות ולהכרית ג' קליפות הטמאות ולקדשם בקדושת האבות, אעפ"י שלא היו ראויים לפי שעה.

אמנם כל המהלך הזה של 'ארון ברית נוסע לפנייהם' הוא ענין השייך לפרשת בהעלותך, להנהגה הניסית של המדבר. אבל כאן שכבר עמדו להיכנס לארץ ישראל, והיו צריכים ללמוד ולהתרגל להנהגה אחרת, לכן כתב רש"י שלח לך - לדעתך, אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח וכו', עכ"ל. כי כנגד התורה שבכתב הבאה מלמעלה יש בחינה אחרת שבאה ע"י עמלות האדם והשתדלותו, וכך הוא מחדש מעצמו ע"פ הבנת שכלו, וזה ענין תושבע"פ. לכן אמר הקב"ה למשה 'אני איני מצוה לך', שירושת הארץ וכיבושה אינו יכול להיות עוד באופן של 'אני מצוה לך' היינו תושב"כ, תורה מן השמים, אלא מעתה צריכה להיות הנהגה של 'לדעתך', היינו דעת משה רבינו בעצמו, בחי' תושבע"פ, ע"י השתדלות ותחבולות של עולם הטבע. ולכן לא שלח משה רבינו את הארון שילך לפני המרגלים, ושלח נשיאי עדה ותלמידי חכמים שהם

בחי' תורה שבעל פה. וכמו שארון ברית ה' הלך לפני העם במדבר לתקן מידותיהם מלמעלה, הכניסה לארץ ישראל צריכה להיעשות ע"י קדושת תורה שבעל פה, היינו עבודת האדם והשתדלותו. כי בזמן שאין לנו הגילויים של הארון צריכים לתקן הקליפות של קנאה תאוה וכבוד ע"י עמל ועסק התורה שבע"פ, וזהו ששלח משה רבינו מרגלים ת"ח שהם נושאי ארון דתורה שבעל פה.

וכמובן שגם תושבע"פ זוכים אליה רק בסייעתא דשמיא, כדאיתא בתורת חיים (ב"מ פה.). שהרבה פעמים אנו מתקשים ועמלים בסוגיא עד שנפתחים לפנינו שערי בינה, שזה בחי' מתן תורה בשביל האדם הזה בפרטית. ולכן חותמים ברכת התורה בלשון הווה, 'נותן התורה', כי כל יום יש מעין מתן תורה לכל אדם. אבל מ"מ 'נותן התורה' הזה גופא באה רק ע"י השתדלות האדם והעמל שלו תחילה.

עומק טענת המרגלים

כל זה היה החשבון של משה רבינו, אבל כשעלו המרגלים לארץ כנען הרגישו בעצמם ירידה גדולה והבינו שאינם יכולים לחיות בארציות כזו, ושהמדרגות וההשגות שלהם לא יימשכו כשיצטרכו לחרוש ולזרוע ולעסוק בעולם הטבע, לכן אמרו (פסוק לג) 'ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניהם', שהנשיאים וראשי העדה וגדולי הדור הרגישו ירידה כ"כ גדולה עד שהיו בעיני עצמם לכלום. ודנו המרגלים ק"ו בעצמם, ומה אנו, נשיאי העדה שנבחרנו ע"י משה רבינו להיות שלוחי דרחמנא ושלוחי דישראל לתור את הארץ, הרגשנו בלתי מסוגלים לחיות ע"פ רצון ה' בשלמות בעולם הטבע והמעשה, שאר פשוטי העם שאינם בעלי השגה כמונו ואינם במדרגות שלנו, עאכו"כ ירדו פלאים, וחלילה לא יהיו יותר בגדר 'ממלכת כהנים וגוי קדוש' כפי שהם עתה תחת הנהגת משה רבינו במדבר. והא ראייה שאין בני ישראל ראויים לרשת את הארץ, שהרי בעוד בערך ארבעים שנה יאמר משה רבינו לבניהם (דברים ט ה) 'לא בצדקתך ובישר לבבך אתה בא לרשת את ארצם כי ברשעת הגוים האלה ה' אלהיך מורישם מפניך'. וע"ז דנו המרגלים עוד ק"ו, מה בנינו שהורתם

ולידתם בטרה, שגדלו במדבר ואכלו מן ושתו מי הבאר כל חייהם ולמדו תורה מפי משה רבינו כל חייהם, אינם ראויים מצד עצמם לרשת את הארץ, אלא יזכו לזה ברשעת הגוים, ק"ו אנו שהיינו במצב של 'הללו עובדי ע"ד' ולא זכינו לאכול מן ושאר מדרגות אלא שנה ומחצה, ומלבד זאת הלא עדיין לא נשלם עון האמורי עד הנה, א"כ אין שייך בכלל שבני ישראל ייכנסו לארץ ויצליחו, שאין להם לא צדקתם ולא יושר לבכם וגם לא רשעת הגוים, ובמה אפוא יזכו לרשת את הארץ.

ולא רק שלא ראו את עצמם ראויים להנהגה זו של תושבע"פ, אלא היו בארץ כנען גם קליפות נוראות שהמרגלים ראו בה, כמו שאמרו (פסוק כח) 'וגם ילדי הענק ראינו שם', ואמרו חז"ל (סוטה לד:) שהעניקו חמה בקומתם. כפי הפשט הכוונה שהיו הנפילים כ"כ גבוהים עד שהחמה היתה נראית כתכשיט על צווארם, אבל החידושי הר"ם מבאר שבעומק הכוונה היא שהשמש והירח מהללים ומקדשים שם ה', כמש"כ (תהילים יט) 'השמים מספרים כבוד אל וגו' לשמש שם אהל בהם', וכמו שאומרים בכל יום 'וצבא השמים לך משתחווים', והנפילים האלו בגאווותם החשיכו והסתירו את כבוד ה' שמזריח על העולם, וזה הפשט שלקחו אור השמש כתכשיט שלהם להתפאר, כענין כוחי ועוצם ידי, היינו היפך ה'מאמין בחי העולמים וזורע'.

לכן אמרו המרגלים (פסוק לא) 'כי חזק הוא ממנו', כמו שדרשו חז"ל (סוטה לה.) 'כביכול אפילו בעה"ב אינו יכול להוציא כליו משם'. וע"ד הפשט לומדים שטענו כלפי מעלה שהעם היושב בארץ חזק כ"כ עד שהקב"ה אינו יכול לעשות שם כרצונו. אבל בעומק י"ל שטענו יותר מזה, שכל אחד יש לו שני יצרים בלבו, וכל אחד לוחם להיות בעה"ב על העיר קטנה, והמרגלים טענו שהמהלך החדש לחיות עמוק בעולם הטבע ודוקא שם להמליך את הקב"ה, זה אינו אפשרי כלל, כי ראינו על עצמנו שבעולם הגשמי והחומרי לא היה בידינו להוציא מכח אל הפועל את חלק ה'בעל הבית' שבתוכנו, שימשול וימלוך על העיר קטנה, ואם אצלנו נשיאי העדה כך, שאר העם עאכו"כ. וזו באמת טענה חזקה.

נקודת הטעות של המרגלים

אלא הענין יתבאר עפ"י מה שנאמר אצל אברהם אבינו, לאחר שהבטיח לו ה' שיזכה לבנים (בראשית טו ו), 'והאמין בה' ויחשבה לו צדקה, ופירש"י 'הקב"ה חשבה לאברם לזכות ולצדקה על האמונה שהאמין בו'. ומקשה הרמב"ן על רש"י 'ואיני מבין מה הזכות הזאת, למה לא יאמין באלהי אמן, והוא הנביא בעצמו, ולא איש אל ויכזב. ומי שהאמין לשחוט את בנו היחיד האהוב ושאר הנסיונות איך לא יאמין בבשורה טובה', עכ"ל. ומתרגן רבי צדוק זי"ע (פר"צ פרשתן אות א), שהבשורה הטובה שהאמין אברם לא היה סתם שיזכה לבנים, אלא ברישא דקרא כתיב 'ויאמר הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספר אתם, ויאמר לו כה יהיה זרעך', שהקב"ה הבטיחו שזרעו יהיו עובדי ה' שיאירו את כל העולם ככוכבי אור, כדאיתא (מגילה טז). 'אומה זו משולה לכוכבים, כשהן עולין עולין עד לרקיע'. והיה לאברם לשאול, רבש"ע הרי הרשות נתונה לכל אדם לבחור בטוב וברע, ובמה יוודע אפוא שזרעי יהיה ככוכבים, אולי יידמו לעפר רח"ל. אבל אברם אינו שואל שאלות אלא 'והאמין בה', ואם ה' אומר לו שזרעו יהיו צדיקים אינו צריך לדעת או להבין איך ה' יודע את זה ואיך זה יהיה בפועל, אלא האמין באמונה שלמה ש'המשפלים יזהרו כזהר הרקיע ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד'. ועל האמונה הזאת נאמר 'ויחשבה לו צדקה'.

וזה היה עוון המרגלים, כי אע"פ שהרגישו ירידה נוראה במדרגתם עד ש'ונהי בעינינו כחגבים', מ"מ היה להם ללמוד מאברהם אבינו, שאם הקב"ה אומר שכלל ישראל מסוגלים להיות משולים לכוכבים אז אין עושים חשבונות אם בעה"ב יכול או אינו יכול להוציא כליו משם, זה לא הבינעס שלך. עליך להאמין בה' ולהאמין בעצמך שתוכל למלאות יעוד זה.

ולכן 'ויהס כלב את העם אל משה ויאמר עלה נעלה וירשנו אתה כי יכול נוכל לה' (פסוק ל) וכדמפרש רש"י 'עלה נעלה - אפילו בשמים והוא אומר עשו סולמות ועלו שם, נצליח בכל דבריו', כלומר אע"פ שבשכל האנושי זה דבר

מופרך ורק שוטה יעשה סולם לעלות השמימה, מ"מ אם זה מה שה' מבקש ומצפה מאיתנו, אז נדע בעצמנו שבהכרח אנו מסוגלים ויכולים ונצליח לעלות, וכמו שהדגיש אחר כך (פרק יד, ח) 'אם חפץ בנו ה' והביא אתנו אל הארץ הזאת, ונתנה לנו'.

וההבנה הזו הגיעה מכלב, כי הוא היה זה שהלך לחברון להשתטח על קברי האבות הקדושים (עי' רש"י פסוק כב), כי הוא הבין שבכדי להכניע הקליפה הנוראה של הנפילים בני הענק, צריכים להתדבק במידותיו של 'האדם הגדול בענקים' (יהושע יד טו), שאמרו חז"ל (ב"ר פי"ד, ו) זה אברהם אבינו, וההשתטחות על קבר אברהם אבינו לא היה ענין של תפילה גרידא, אלא לאתדבקות רוחא ברוחא וללמוד בעיון רב את הסוגיא של 'והאמין בה', שאם חפץ ה' בנו יכולים לעלות השמים ולהאיר ככוכבים בלי ספק. יכול נוכל לה, כי בתוכנו הקדושה והאמונה של האבות הקדושים.

הכל תלוי בהמתכלות

ויש לשאול, אם כלב היה מסוגל להתגבר על חששות הללו, למה התייאשו שאר המרגלים נשיאי העדה. והביאור בזה פשוט מאד, כי משה רבינו צוה למרגלים (פסוק יח) 'וראיתם את הארץ מה היא', היינו שהכל תלוי בראיה שלכם, כי יכולים להיות שני אנשים שרואים אותו דבר ויבואו למסקנות הפוכות בנוגע למשמעות הדברים שראו.

וכמו שיש לדייק במשנה (אבות פ"ג מ"א) 'עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואי אתה בא לידי עבירה. דע מאין באת, ולאן אתה הולך, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון'. ושוב חוזר התנא ומונה 'מאין באת מטפה סרוחה, ולאן אתה הולך למקום עפר רמה ותולעה, ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון לפני ממ"ה הקב"ה', ע"כ. ולכאורה צריך להבין למה חוזר התנא וכופל כל אלו שלשה דברים פעמיים. ויש לבאר ע"פ מה שכתוב בפ' וישלח שיעקב צוה לעבדיו שנשאו מנחתו לעשו (בראשית לב, יח) 'כי יפגשך עשו אחי ושאלך לאמור למי אתה ואנה תלך ולמי אלה לפניך וגו'', ואומר החידושי הרי"ם ששלש שאלות אלו הם ממש אותם שלשה דברים שמנה עקביא בן

מהללאל. והעומק בזה הוא, שהאדם צריך לדעת שכשעולים על לבו אלו שלשה שאלות וספקות, לא תמיד זה עקביא בן מהללאל שמדבר באזנו, אלא הרבה פעמים מי ששואל ממנו אלו השאלות הוא עשו הרשע. הוא אומר לך, הלא מאין באת ואנה תלך, אתה טיפה סרוחה רימה ותולעה, אתה ממילא א שטיק גארנישט, ולכן לא תהיה לעולם נמשל לכוכבים, כי אתה במצב ש'אין בעה"ב יכול להוציא כליו משם'. והעצבות והמרה שחורה והיאוש שעשו מכניס ללב האדם אינם מרחיקים אותו מעבירה, אדרבה, ברגע שהאדם בעצבות הוא ברשות עשו לגמרי וגובר בו העצלות והספיקות וכבר אין לו חשק ורצון וכח לעבודת ה'. לכן אומר עקביא בן מהללאל, אל תשאל סתם שאלות כאלה מעצמך, אלא הסתכל טוב בכל אלו הדברים, כי שאלות הללו יכולים לשאול על שני אופנים, ולכן חוזר ומונה השאלות, שתבין שהשאלות לפעמים נשמעות ממש באותן מילים, אבל זה תלוי אם השואל הוא עשו הרשע, או התנא הקדוש שרוצה להביאך למצב ש'אי אתה בא לידי עבירה'.

ולכן הזהיר משה רבינו את המרגלים, אתם הולכים לתור את הארץ, והרבה דברים תוכלו לפרש על צד הטוב או על צד ההפוך. לדוגמא, רש"י מביא (פסוק לב) 'בכל מקום שעברנו מצאנום קוברי מתים. והקב"ה עשה לטובה כדי לטרדם באבלם ולא יתנו לב לאלו'. דהיינו שהיה כאן ענין שתלוי בראיית העין, אתם יכולים לראות 'ארץ אוכלת יושביה' או להודות לה' על הטובה שהגויים טרודים באבלם, ואין איש שם אל לב. ולכן ביקש מהם משה רבינו 'וראיתם את הארץ מה הוא', תדעו ותבינו שהכל תלוי ועומד בראש וראשונה באופן ההסתכלות שלכם.

ענין חטא המרגלים בעבודת היחיד

בזוה"ק (ח"ג קנט:): מבאר פרשת המרגלים על דרך העבודה. הקב"ה אומר לאדם, יש לי חמדה גנוזה תחת כסא הכבוד, אשר יש בה כל הטובות שבעולם, היא משיבת נפש ומחכימת פתי משמחת לב ומאירת עינים, וכל שאר הסגולות הנפלאות שיש בעסק התורה. והאדם שולח מרגלים לראות האם התורה הזו שייכת אליו. המרגלים חוזרים ואומרים לאדם, אכן היא ארץ זבת חלב ודבש,

יש בה פירות מתוקים אך הם גדולים למעלה מהשגתך. התורה קדושה וטהורה ונשגבה, בזה אין ספק, אבל 'חזק הוא ממנו' – האם אתה יודע כמה קשה לזכות לתורה, 'קשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית' (חגיגה טו.), 'אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שממית עצמו עליה' (ברכות סג:). האם אתה שייך לאלו המדרגות, הלא אתה 'כחגבים', אתה בגדר 'אין בעה"ב יכול להוציא כליו משם'. וממשיכים המרגלים 'עמלק יושב בארץ הנגב', מבאר רצה"כ שגם אדם שיש לו בלבו מקום שהיא 'ארץ הנגב' – שמנוגב מתאוות עוה"ז, גם בפתחי לבו של זה מוצא עמלק מקום לשבת ומסיתו, ומתחדש עליו בכל יום להמיתו.

כשאדם שומע את זה נכנס היאוש בלבו – 'ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו העם'. כי אומר לעצמו מה לי לצרה הזאת, הלא ממילא לא אזכה לתורה. אני רחוק מדי וקטן מדי, הלא ארץ זבת חלב ודבש זו מלאה נפילים ובני ענק שרוצים להחטיאני, היא ממש ארץ אוכלת יושביה, וגם אחרי שאצליח במקצת לטהר את עצמי בבחי' 'נגב', יבוא עמלק ויעשה את התורה שלי בחי' 'נגב', א אויסגעטריקנטע אידישקייט. לכן המסקנא היא 'הלוא טוב לנו שוב מצרימה' – לכל הפחות אחזור למצרים שלי, היינו לחיי עוה"ז שלי, ולא אנסה בכלל לחשוב על ארץ ישראל ועל התורה הקדושה, כי זה ממילא לא אוכל, ואז לא יהיה לי 'נישט די וועלט און נישט יענער וועלט'.

אבל כנגד טענות קשות הללו של המרגלים צריכים להקשיב לדברי כלב ויהושע מן התרים את הארץ גם כן. הם אומרים לאדם, 'אם חפץ בנו ה' והביא אותנו וכו' וכלשון הזוה"ק 'אינון בני מהימנותא מאי קא אמרי, אם חפץ בנו ה' ונתנה לנו, כיון דישתדל בר נש ברעותא דלבא לגבי קודשא בריך הוא לא בעי מנן אלא לבא', אין הקב"ה צריך כל אלו המדרגות וההשגות בכדי שתהיה ראוי לזכות לארץ ישראל, אלא אם יש לך חשק לעבוד את ה' ואם הלב שלך בוער לזכות למתיקות התורה ולהיכנס לארץ זבת חלב ודבש, יכול נוכל לה. זה בידך, אתה תשב ותלמד תעמוד ותתפלל, והקב"ה יהיה בעזרך.

כשלומדים פרשה זו וגוברת התמיהה איך יכולים נשיאי העדה להיכשל כ"כ בשליחותם, עולה לפעמים על לב האדם מחשבה'לע קצת מטופשת, שאם הוא היה מהתרים את הארץ לא היה מוציא דיבת הארץ, אלא היה נמנה עם יהושע

וכלב והיה מתחזק ומאמין. אבל כשלומדים ענין המרגלים על פי הזוה"ק ומתבוננים על העבודה שלנו דבר יום ביומו, האם אין אנו נכשלים בחטא הנורא הזה של מחשבות וחשבונות אם נוכל או לא נוכל, איך אנו מסתכלים על העמלק והענקים שבתוכנו, האם אין אנו אומרים לעצמנו תמיד 'חזק הוא ממנו' עם כל הפירושים, האם אין לנו מחשבת 'נתנה ראש ושובה מצרימה' כי ממילא לא אזכה לעולם לארץ זבת חלב ודבש.

אבל צריך אדם לדעת שלא רק שדברי המרגלים אינם נכונים, אלא שגם הוא בעצמו אינו מאמין להם באמת, כמו שלמדנו בתניא (פרק כט) דברים קדושים ונוראים, ונעתיק לשונו, 'וכמו שמצינו דבר זה מפורש בתורה גבי מרגלים, שמתחלה אמרו כי חזק הוא ממנו אל תקרי ממנו כו' שלא האמינו ביכולת ה', ואח"כ חזרו ואמרו הננו ועלינו וגו' ומאין חזרה ובאה להם האמונה ביכולת ה', הרי לא הראה להם משרע"ה שום אות ומופת על זה בנתיים, רק שאמר להם איך שקצף ה' עליהם ונשבע שלא להביאם אל הארץ, ומה הועיל זה להם אם לא היו מאמינים ביכולת ה' ח"ו וכו'. אלא ודאי מפני שישראל עצמן הם מאמינים בני מאמינים רק שהס"א המלוכשת בגופם הגביה עצמה על אור קדושת נפשם האלהית בגסות רוחה וגבהותה בחוצפה בלי טעם ודעת וכו' וכששמעו דברים קשים אלו נכנע ונשבר לבם בקרבם כדכתיב ויתאבלו העם מאד וממילא נפלה הס"א מממשלתה וגבהותה וגסות רוחה וישראל עצמן הם מאמינים. ומזה יכול ללמוד כל אדם שנופלים לו במחשבתו ספיקות על אמונה כי הם דברי רוח הס"א לבדה המגביה עצמה על נפשו אבל ישראל עצמן הם מאמינים כו', עכל"ק.

כשלמדנו תניא המשלתי משל לאדם שהתחפש לשודד וכולם פחדו ממנו ויראו מאד, והחכם העומד בצד מבין שאין צריכים להילחם נגדו בקושי גדול, שאם רק עומדים בעוז וגבורה להסיר המסוה מעליו, כבר יראו כולם שאין כאן ממה לפחד. וזה מה שמשה רבינו עשה כאן, הוא הבין שאין סיבה להיכנס במשא ומתן עם העם, אלא צעק עליהם 'אם לא כאשר דברתם וגו' במדבר הזה יפלו פגריכם וגו'', וכששמעו דברים קשים אלו, תיכף ומיד נכנע ונשבר לבם בקרבם, ונעלמו כל טענותיהם ורצו להעפיל לעלות לארץ.

והספקות שבעל התניא מדבר עליו אינם רק שהאדם מסופק באמונה בבורא, אלא כן הדבר כשיש לאדם ספקות באמונה בעצמו, שהאדם מיואש וחושב שאין הוא יכול לעלות אל הר ה', וכמו שדברנו בשם החידושי הרי"מ ורבי צדוק שזה היה שורש חטא המרגלים. וצריכים לדעת שאין העצה להיכנס למשא ומתן, אלא צריכים לגעור במרגלים שבתוכנו ולומר להם שאם יבלבלו אותנו במחשבות וספקות כאלו, ידעו שלא יזכו לעולם להיכנס לארץ ישראל, וע"י הבכיות והיאוש הם מגרשים את עצמם מלהסתפח אל נחלת ה', ויגרמו בכך בכיה לדורות. ואז יראה שהנשמה שבתוכו תיעור משנתה ותעפיל לעלות אל ה', כי הלא כל יהודי מושרשת בתוכו האמונה בה' וגם האמונה בעצמו שיכול נוכל לה.

בזכות הרצון והענוה זוכים למדרגות גבוהות

ויקרא משה להושע בן נון יהושע (פסוק טז). רש"י מביא דברי חז"ל 'התפלל עליו, יה יושיעך מעצת מרגלים', ואיתא בתרגום יהונתן 'וכדי חמא משה ענוותנותיה קרא משה להושע בר נון יהושע'. וביאור הענין, ששורש חטא המרגלים היתה ענוה פסולה, 'ונהי בעינינו כחגבים', וכל מחשבות יאוש של 'חזק הוא ממנו'. לכן הושע בן נון משרת משה שהיה עניו מאד וגם שמו מוכיח עליו שתמיד צעק לה' שיושיע אותו מכל צר, היה מקום לחשוש שגם הוא יפול בענוה פסולה, ועוד יותר שמכח מדת ענוה שלו לא יעמוד כנגד עצת המרגלים. לכן 'כדי חמא משה ענוותנותיה' הוסיף לו אות על שמו, לא יאמר עוד הושע, שאתה חסר אונים וצועק הושע נא, מעתה אני מוסיף אות על שמך, שתדע שה' הוא בעזרך בכל אשר תפנה, ויגבה לך בדרכי ה', אל תירא ואל תחת, כי י'ה יושיעך מעצת מרגלים.

החתם סופר זי"ע (תו"מ ד"ה וי"ל עוד) מבאר ענין הוספת היו"ד וענין העניות באופן אחר. וקודם יש להבין למה זה מצינו אצל יהושע שהוא נקרא 'בן נון' ולא מצינו כן בתורה ולא בנביא בשום אדם אחר. מבאר החת"ס שזה בא לרמז

שיהושע 'בן נון' היה לו הבנה והשגה גם בשער הנ' של שערי בינה, מה שהיה נחסר למשה רבינו כמו שאמרר חז"ל (ר"ה כא:)².

² ומביא עוד טעם בשם האר"י הקדוש זי"ע, שידוע שאות יו"ד שניתוסף לו היתה מקודם מחוברת לשרי, אבל כיון שהיו"ד בשרי הוא בסוף השם ואין תחתיה נקודות, ומעתה שהיו"ד הולך לתחילת השם היא תצטרך לשו"א, לכן היה צריך היו"ד של יהושע לקחת שתי נקודות מהסגול של בן, וכך יש יהושע ונשאר רק נקודה אחת לבן, כי א"א סתם להוסיף נקודות בתורה, שכל נקודה יש לה חשבון מדויק. אלא שעל ביאור זה של האר"י מקשה החת"ס, שבתורה עוד לפני שניתוסף לו היו"ד על שמו כתוב (פסוק ח) 'למטה אפרים הושע בן נון', ורואים מזה שאין הטעם מפני היו"ד של שרי. לכן מסביר חת"ס שהסיבה בעצם כטעם הראשון, שזה עדות שהיה מבין בנן שערי בינה, ושתי הנקודות הנותרות מ'בן' נשארו לו 'קרעדיט' למשמרת, וכשהוסיף לו משה רבינו היו"ד ולא היתה לה ניקוד, השתמש באותם שתי נקודות למלאות החסר.

אבל לפי"ז לכאור' עשה משה רבינו פחיתות כבוד ליהושע, שהרי עד היום כששמו היה הושע ידעו כולם שהסיבה למה קוראים לו 'בן' בשונה משאר אנשים, כדי לרמז שהושע משרת משה מבין בנן שערי בינה. אבל כהיום ששמו יהושע, כבר יחשבו כולם שהטעם הוא מפני היו"ד של שרי שנשארה בלי כל ניקוד, ומעתה אין שום עדות בשמו שהוא מבין בן' שערי בינה. על זה אומר התרגום 'וכדי חמא משה ענוותנותיה', כשראה משה רבינו שיהושע הוא עניו ולא אכפת לו פחיתות הכבוד הזה, שלא כולם ידעו שיש לו השגה והבנה בנן שערי בינה, אז היה יכול לשנות שמו ולהוסיף יו"ד לשמירה י"ה יושיעך מעצת מרגלים.

ואמנם זה מסביר למה לא חשש משה רבינו על כבודו של יהושע, כי הוא היה עניו, אבל לכאור' היו צריכים לחשוש לכבודה של אותו יו"ד הקדוש משמה של שרה אמנו. כי הלא שנינו (אבות פ"ד מט"ו) 'הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים', והנה היו"ד הזאת היתה זנב לאריות כיון שהיתה האות האחרון בשמה של אמנו שרה, 'אמך לבנא בין אריות רבצה', ואע"פ שזכתה עתה להיות ראש לשמו של יהושע, אבל זה בחי' ראש לשועלים, כי קדושת האבות ואמהות הם גבוה מעל גבוה ממדרגת הנביאים. על זה מביא החת"ס דברי הירושלמי (שבת פ"א ה"ג) 'מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה עקב לסוליתה', כלומר, שהענוה יש לה חשיבות יותר מחכמה, והכתר המייפה את החכמה יכול להעשות עקב לענוה ולא ירד ממדרגתו. לכן כשמה רבינו ראה שיהושע מסולא במדת הענוה, כבר הרגיש שאין זו פחיתות הכבוד להיו"ד של שרי, כי אע"פ שאין הוא באותה מדרגה של שרה אמנו אבל מכח הענוה שבו הוא ראוי.

ויש להבין עוד ענין הענוה של יהושע שעל ידה זכה למדרגות גבוהות יותר לכאור' ממה שהיה ראוי מצד עצמו. רבי צדוק מבאר שהסיבה ששלח משה רבינו את יהושע ללחום בעמלק כמש"כ (שמות יז ט) 'ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק', ולא הלך בעצמו, הוא מפני שעל עמלק נאמר (במדבר כד, כ) 'ראשית גוים עמלק', שעמלק הוא הראש לכל קומה שלמה של הטומאה והקליפה, והוא השער הנ' בצד הקליפה. וכיון שעל משה נאמר 'ותחסרהו מעט מאלהים', שלא נתגלה לו שער הנ', לא היה בכוחו ללחום נגד עמלק. אבל יהושע משרתו, שלא היה באמת במדרגת רבו כמ"ש חז"ל (ב"ב עה.) 'פני משה כפני חמה ופני יהושע כפני לבנה', אבל כיון שהיה עניו מאד והיה מסדר את הספסלים (במדב"ר פכ"א יד), והיה לו ביטול ועניות וחשק ללמוד ולשמש את רבו תמיד, מכח זה השיג הכל אפי" מה שרבו לא למדהו. ובזה יובן מה שאמרו חז"ל (פסיקתא רבתי יג) 'אין זרעו של עמלק נופל אלא ביד בנה של רחל', כי לאה אמרה 'הפעם אודה את ה' ששמחה שזכתה להעמיד שבטים יותר מחלקה, אבל רחל היה בה חשק תמידי להעמיד יותר ויותר שבטים, כאמרה (בראשית ל, כד) 'יוסף ה' לי בן אחר', ומכח החשק והרצון הזה זכה יהושע לשער הנ', ולכן יהושע מזרעה של רחל, שתמיד יש לה חשק ורצון להשיג יותר, הוא שיכול להכניע את עמלק ראשית גוים. ולכן אין זה פחיתות כבוד לגבי היו"ד של שרי, כי ליהושע היה חשק ורצון להשיג הדר כבוד ה', וגם היתה לו מדת הענוה, ומכח שני אלו זכה להתעלות למעלות האבות והאמהות ולהשיג השגה בשער הנ'.

וזה לימוד גדול לכולנו, כי הרבה פעמים יכול האדם לחשוב, שהוא מקנא בחברו שיש לו יותר הבנה והשגה ממנו בלימוד או בענינים נשגבים בחסידות וכדו'. אבל צריך לדעת שע"י חשק וביטול יכול האדם לבוא למדרגות גבוהות מאד מאד, עין לא ראתה אלקים זולתך.

*

אם כן עלינו לדעת שכבר אין אנו במצב של 'וארון ברית ה' נוסע לפניהם', כי ההנהגה בזמן הזה היא ע"י תושבע"פ. הדרך שנוכה לנצח את בני הענק ולכבוש ארץ ישראל, ה'דרך שלשת ימים' שלנו היא, שנדע שחפץ בנו ה' כדברי יהושע וכלב, וחפץ ה' בהשתדלות שלנו ובמלחמה שלנו, וכך נזכה לישוב איש

תחת גפנו ואיש תחת תאנתו לטעום מפירותיה המתוקים של התורה ויכול נוכל לה.